

Forældreansvarsloven – når der er vold i familien

I boken *Forældreansvarsloven – når der er vold i familien*, et samarbeidsprosjekt mellom flere forskere innen jus, sosiologi og psykologi, ønsker forfatterne å sette søkelys på hvordan det kan oppleves å være separert eller fraskilt kvinne som har barn med en mann som har utsatt – eller fortsatt utsetter – henne for vold. Bakgrunnen er den danske *Forældreansvarsloven* som ble revidert i 2007.

Under behandling av saker etter denne loven er det særlig ett forhold som ser ut til å få betydning - som oftest i negativ forstand - for kvinner som er blitt utsatt for vold fra partner, nemlig vekten på at foreldre selv bør komme til enighet om hvordan ansvaret for barna skal fordeles etter separasjon og skilsmisse. Dette prinsippet springer blant annet ut av et annet hensyn som presumptivt skal tillegges stadig større betydning, nemlig spørsmålet om hva som er best for barnet eller barna. Når det gjelder fordeling av foreldreansvar og samvær etter samlivsbrudd, er barnets rett til både en mor og en far blitt et viktig verdigrunnlag. Når familien splittes, forventes det at barnet fortsatt skal være foreldrenes felles prosjekt, og det antas å være i barnets interesse at foreldrene i størst mulig grad blir enige om hvordan foreldreansvaret skal forvaltes. Sentralt i denne tenkningen er at dersom foreldrene har behov for andre instanser, eksempelvis rettsapparatet, for å avgjøre saken, kan en regne med at konfliktnivået er blitt ganske høyt. Myndighetene er selvsagt ikke ukjent med at konfliktnivået i skilsmissesaker kan være et problem, men gjennom lovverket og tilhørende veiledere legger man opp til det forfatterne kaller et læringsprosjekt, som går ut på å få foreldre til å forstå og ta sitt ansvar for å »begra ve stridsøk sen« eller begrense konfliktene. Til dette formål tilbyr statsforvaltningen foreldrene mekling, veiledning og hjelp fra barnesakkyndige.

Fortellingene til fem kvinner som har flyttet fra sine barns fedre, er sentrale i boken. De er satt sammen av det kvinnene har sagt i intervjuer og fremstår som sammenhengende »jeg-fortellinger«. At valget har falt på kvinner når en skal studere virkningen av dette lovverket, begrunnes med at de oftere enn menn har hovedansvar for barn, og med at de oftere enn menn utsettes for vold i en nær relasjon. I disse konkrete sakene er også kvinnene i all hovedsak det forfatterne kaller barnas »primære omsorgspersoner«.

Noen hovedtemaer går igjen i kvinnes fortellinger. Ett er ønsket om å begrense fedrenes samvær med barna. Gjennom kvinnes fortellinger presenteres vi for fedre som på ulike måter synes ute av stand til å ivareta sine barn på en betryggende måte. Vi får høre om menn som har en utstrakt bruk av rusmidler, i

særdeleshet alkohol, eller som har relativt alvorlige psykiske vanskeligheter eller vanskeligheter med å styre sine følelser. Dette medfører at kvinnene frykter for barnas velferd og sikkerhet. Et annet tema er rett og slett problemene med å »få mennene ut av kvinnenes liv«. En del menn benytter barna til å føre en slags kontroll med hva kvinnene gjør og til å legitimere det å dukke opp i kvinnenes liv i tide og utide. Sist, men ikke minst, bruker noen av mennene barna i en form for kamp mot sine tidligere partnere, for å presse, true eller kanskje sågar for å vinne kvinnene tilbake. Gjennom fortellingene blir vi vitner til kvinnenes kamp for å sikre fred og ro i egne liv, og beskytte barn mot eksparnteres/fedres problemer og uforutsigbare atferd.

Boken tar opp en særdeles viktig problemstilling, som også er høyst aktuell i mitt hjemland Norge, og som nok vil bli stadig mer påtrengende i de fleste vestlige land ettersom krav om likestilling mellom kjønnene får bedre fotfeste. For det vi her er vitne til, er ikke bare et slags oppdragerprosjekt der staten med grunnlag i »barnets beste« vil ha at foreldre skal ta hovedansvar for sine barns ve og vel. Bakenfor finnes også et likestillingsprosjekt som handler om å sikre fedres rett til å se sine barn, i større grad enn det som har vært vanlig ved samlivsbrudd tidligere. Forfatterne peker sågar på at hensynet til barnets beste kun i begrenset grad influerer på hensynet til likeverd mellom foreldrene hva angår det å ha kontakt med barna.

Som forfatterne er inne på, er alt dette vel og bra – i alle fall for de såkalte »normalfamiliene«. For kvinner som er blitt utsatt for vold fra barnas far, eller på ulike måter frykter en uforutsigbar mann, har prosjektet imidlertid noen høyst tvilsomme konsekvenser. Noe av det som preger forhold der det utøves vold, er nettopp at likestilling og likeverd blir satt på alvorlige prøver, eller at likestilling er totalt fraværende. »Løsningene« på samværsproblematikken som kvinnene i boken beskriver, er ofte resultater av skjeve maktforhold. Kvinnene må balansere flere hensyn, ikke minst hensynet til egen sikkerhet. Den opplevde – og for enkelte av kvinnene høyst reelle – maktubalansen, fører blant annet til at noen av dem ikke ber om hjelp til samværløsninger som kanskje kunne bedret både deres og barnas situasjon. Noen av kvinnene mener jo at deres ekspartner overhodet ikke bør være sammen med barna alene. Frykten for mennenes reaksjoner holder dem imidlertid tilbake. Statsforvaltningen, som kvinnene må henvende seg til dersom de har problemer med samværsordninger eller foreldreansvar, fremstår gjennom kvinnenes beskrivelser ofte som en lite fleksibel og hjelpsom instans. Inntrykket leseren får, er at det er vanskelig for kvinnene å nå frem med sine bekymringer. Det sterke fokuset på felles ansvar for barn etter skilsmisse gjør dessuten at lite eller ingen ting kan sies eller forsøkes uten at også barnas far er til stede, eller blir

underrettet. Dette er med på å holde kvinner som er redde for mennenes reaksjoner fast i situasjoner som ikke er heldige, verken for dem eller for barna.

Oppbygningen av boken fungerer godt. Etter hver av de fem historiene fra kvinnene følger kommentarer fra en jurist og en psykolog. Juristens kommentarer til de ulike historiene er ordnet slik at vi får behandlet fem ulike, viktige temaer i lovverket samlet. Etter den første historien behandles *likestilling og likeverd*, etter den andre behandles *barnets rett til to foreldre*, så følger *kommunikasjon* etter den tredje kvinnens historie og derpå en gjennomgang av spørsmål om *foreldremyndighet* etter den fjerde fortellingen. Den siste problemstillingen som tas opp, er spørsmål knyttet til *samvær*. I psykologens gjennomgang av de fem fortellingene anlegges det hun kaller et indirekte og et direkte barneperspektiv. Det er ikke alltid like lett å skille disse to perspektiver fra hverandre. I noen av kapitlene fokuserer psykologen først på forholdene som barna lever under, og spesielt på hva mors situasjon kan bety for barn, og deretter mer konkret på det som angår det enkelte barn, men de ulike perspektivene flyter i blant mer over i hverandre. Dette er trolig vanskelig å unngå, ettersom barnas og de voksnes situasjon henger tett sammen. Både juristen og psykologen lykkes imidlertid med å synliggjøre hvordan de voksnes problemer både direkte og indirekte rammer barn. Det blir også tydelig at vold mot en omsorgsperson griper inn i barns liv på særdeles problematiske måter.

Et problem, som særlig blir tydelig i bokens nest siste kapittel (3), er imidlertid at bidragsyterne kan sies å videreføre noen stereotyper som synes å ha fått sterk innflytelse på så vel den offentlige diskursen som på offentlig politikk, ikke bare i Danmark, men også i de øvrige nordiske land og i store deler av den vestlige verden. Det dreier seg om en del »bilder« av volden, og av aktørene i relasjoner der det utøves vold. Et eksempel er bruken av Eva Lundgrens begrep »normaliseringsprosessen« som forklaring på atferden til kvinner som utsettes for vold fra partner. Forskning gir grunn til å stille store spørsmålstegn ved dette begrepet og ved analysene av hvorfor kvinner handler som de gjør når de utsettes for vold. Fortellingene til kvinnene i denne boken godtgjør heller ikke at menn nødvendigvis handler etter malen kontroll – vold – anger og unnskyldninger, som blir presentert. En fare ved å knytte an til enkelte teorier på denne måten, er at vår forståelse av vold og voldens konsekvenser bindes opp på en måte som i siste instans risikerer å ramme kvinnene selv. Forfatterens intensjon med boken er ikke minst å vise hvordan kvinnene de har intervjuet blir slått i hartkorn med »normale« kvinner og behandlet etter mer eller mindre samme »mal«. For kvinnene i boken fungerer ikke dette. De har andre behov enn kvinner som ikke har vært utsatt for vold, og som heller ikke har eksmenn som ruser seg i en grad som skaper bekym-

ring. De fem kvinnes situasjoner er likevel forskjellige. I stedet for å erstatte »normal kvinne« med »kvinne utsatt for vold fra partner«, kan en se for seg en åpenhet i møtet med den enkelte kvinne, som i større grad ville gjøre statsforvaltningen i stand til å avhjelpe akkurat hennes behov. Mye tyder dessverre på at bestemte bilder av kvinner som blir utsatt for vold kan bidra til at kvinner ikke får nødvendig hjelp. Den ene av kvinnene, Line, forteller blant annet om hvordan kommunale myndigheter ikke regnet henne som »indenfor målgruppen« fordi hun hadde jobb og egen bolig. Riktig nok viser forskning at langt de fleste kvinner som utsettes for vold befinner seg i en sosioøkonomisk vanskelig situasjon, men også såkalte ressursvake kvinner kan slite med å få tilgang til en offerposisjon som kan utløse hjelp, noe ikke minst nyere forskning omkring politiets arbeid med vold i nære relasjoner viser.

Boken avsluttes med et forslag om at menn som har utøvd vold mot sin partner, ikke skal få samvær med egne barn med mindre barnas mor godkjenner dette, eller barnet er over 15 år og selv kan samtykke. Ettersom saker om foreldreansvar og samvær hører til sivilretten, anser man det også som rimelig at beviskravet for at vold har funnet sted, bør være lavere enn i strafferetten. Det er mulig forfatterne har rett i at få kvinner vil misbruke en slik ordning til urettmessig å ramme sine barns far, og at argumenter i den retning ikke kan anvendes mot en slik endring av loven. Det er likevel grunn til å stille spørsmål ved ivaretagelsen av menns rettssikkerhet hvis anbefalingen skulle tas til følge. Påstander om vold eller mistanke om vold kan gi dyptgripende følger for mennene. Og selv menn som har utøvd en eller annen form for vold er ulike. Noen av dem er kanskje helt ut i stand til å ivareta sine barn på en forsvarlig måte, mens andre faktisk kan ta oppgaven med å være far. Kanskje er det ikke lovverket som bør endres, men snarere tilnærmingen til den enkelte sak? Noe av det mest problematiske med lover, regler og »tiltak« som iverksettes i beste mening, kan nemlig være at en forsøker å få terrenget til å passe til kartet i stedet for å tegne et kart – det vil si å lete etter løsninger – som er relevant for menneskene det gjelder.

Yngvil Grøvdal

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress